

Pierre Broué

Tyskland 1921: Marsaktionen

Marsaktionen – inledning

av Richard Price, reviderad av Martin F

Denna korta artikel publicerades för första gången på engelska i *Fourth International*, vol 1, nr 2, sommaren 1964. Artikelförfattaren, den internationellt erkände historikern Pierre Broué (1926-2005), var under många år medlem av Lambertisttendensen i Frankrike (OCI, PCI och senare Parti des Travailleurs). Broué skrev en lång rad böcker och artiklar om den revolutionära rörelsens historia. De verk av bokformat som givits ut på engelska är *The Revolution and the Civil War in Spain* [Revolutionen och inbördeskriget i Spanien], som han skrev ihop med Emile Témime (första franska upplagan gavs ut 1961, den engelska versionen har kommit ut i flera upplagor, den första 1970), samt *The German Revolution, 1917-1923* [Revolutionen i Tyskland 1917 – 1923] (fransk utgåva 1971, engelsk paperbackutgåva Haymarket 2006).

Bland de av Broués verk som fortfarande väntar på att bli översatta till engelska kan nämnas *Le Parti bolchévique* [Bolsjevikpartiet] (1971)¹, en episk tusensidig Trotskij-biografi (1988)², och *Histoire de l'Internationale communiste: 1919-1943* [Kommunistiska Internationals historia] (1997). Broué var också redaktör för många samlingar med Trotskij-skrifter, t ex *La question chinoise dans l'Internationale Communiste (1926-1927)* [Kinafrågan i Kommunistiska Internationals] och *Alfred et Marguerite Rosmer, Lev Davidovitch Trotsky: Correspondance, 1929-1939* [Brevväxling 1929-39]. Han grundade och var utgivare av *Cahiers Léon Trotsky*, en tidskrift som ägnades åt historisk forskning om Trotskij och den revolutionära rörelsen. Han utslöts ur PCI 1989 med förevändningen att han utan partiets tillåtelse hade talat på ett högermöte (om Trotskij!).³

Det debacle som ”Marsaktionen” (*Märzaktion*) i Tyskland 1921 utgjorde var en avgörande vändpunkt för utvecklingen av Kommunistiska internationalen (Komintern). Nederlaget ledde till en kris för det tyska kommunistpartiet (KPD), en kris som fick djupa återverkningar på hela Internationalen. Under direkt inflytande av nederlaget styrde Kominterns tredje kongress bort från den äventyrs- och kupp-politik som Bucharins och Zinovjevs ”offensivteori” hade uppmuntrat till, och antog enhetsfrontspolitiken. Men till och med efter en sådan tydlig lektion fortsatte motståndet mot enhetsfronten i flera viktiga Kominternsektioner.

Marsaktionen kan ge bestående lärdomar för vänstern bortom och utöver de specifika äventyrliga aktioner som KPD-ledningens majoritet förespråkade. Den allra viktigaste lärdomen är att försök att leda arbetarna in i offensiva aktioner utan att först ha övertygat majoriteten av arbetarna att delta, och ännu mindre vunnit deras organisationer till stöd för aktionen, leder till nederlag och förvirring.

I ”*Vänsterismen*” – *kommunismens barnsjukdom* betonade Lenin att man måste ”nyktert ge akt på just hela klassens (och ej blott dess kommunistiska avantgardes), just hela den arbetande *massans* (och ej blott dess avancerade representanters) *verkliga* grad av medvetenhet och beredskap”. Många inom dagens vänster avvisar i handling Lenins hållning. Istället går deras metod ut på att i ord ”avslöja” de reformistiska partiledarnas och de fackliga ledarnas förräderier, och mot detta sätta ”vad som är nödvändigt”, oavsett om detta inbegriper

¹ Ett utdrag – fem kapitel – finns översatta till engelska på webbplatsen Marxists Internet Archive: [The History of the Bolshevik Party \(CP\) of the USSR](#)

² Finns i svensk översättning: *Trotskij – en biografi* (Carlsson 2011)

³ För en utförligare lista med Broué-böcker, se [Bibliografi](#) (sammanställd av Martin F). Se även den ganska omfattande samling Broué-texter som finns översatta till svenska på marxistarkiv.se: [Pierre Broué](#)

att man gjort en fetisch av att uppmana till generalstrejk, eller att ha som en orubblig princip att alltid uppställa kandidater i val.

Det som förenar 1920-talets ultravänsterism med dess mindre spektakulära, men inte mindre felaktiga, former idag är att de tillsammans utgör de "marxistiska" kusinerna till den anarkistiska "propagandan genom handling". Beslutet om handling tas i stort sett oberoende av arbetarklassens organisationer, och förmedlas i bästa fall till arbetare som ett exempel att följa, i värsta fall som ett ultimatum.

Ytterligare läsning: Pierre Broués *The German Revolution, 1917-1923* är kanske den viktigaste marxistiska studien av Tyskland under denna period [OBS: kapiteln om Marsaktionen finns i svensk översättning: [Den tyska revolutionen – Märzaktion](#)].

Det finns omfattande litteratur om marshändelserna och dess efterdyningar. För en allmän översikt över den tyska arbetarrörelsen och förutsättningarna för revolution, se Chris Harman: *The Lost Revolution: Germany 1918-1923*, Bookmarks, 1982; Mike Jones, [The Decline, Disorientation and Decomposition of a Leadership](#) från *Revolutionary History*, vol 2, nr 3, hösten 1989; och [Germany 1918–23: From the November Revolution to the failed October](#), *Revolutionary History*, vol 5, nr 2, våren 1994. Utdrag ur Paul Levis pamflett, *Our Course Against Putschism* [svensk översättning: [Vår väg – Mot kuppmentaliteten](#)], tillsammans med dokument och korrespondens från Radek finns i Helmut Gruber (red), *International Communism in the Era of Lenin*, Anchor, 1972. Kominterns exekutivkommittés uttalande om Marsaktionen och om uteslutningen av Levi återges i Jane Degras (red), *The Communist International 1919–1943: Documents*, vol.1, Oxford, 1956. Lenins kommentarer (som hänvisas till i den artikel som följer) finns i Klara Zetkin, [Minnen av Lenin](#), tillsammans med hennes egna kommentarer. Korta kommentarer av en annan deltagare, Heinrich Brandler, återfinns i Isaac Deutscher, *Marxism, Wars and Revolutions*, Verso, 1984, s.135–137. Andra minnen ingår i Alfred Rosmer, [Moskva under Lenin](#) (avsnittet om 3:e världskongressen), och Rosa Leviné-Meyer, *Inside German Communism*, Pluto, 1977, s.17–20. Det ställningstagande som Kominterns tredje kongress gjorde, i sektion VII av *Teser över taktiken* och i den korta resolutionen om Marsaktionen och Tysklands Förenade Kommunistiska parti, finns i [Kominterns tredje kongress](#) (urspr. utg. 1921). Trotskijs tal till tredje kongressen om Marsaktionen, liksom ett senare uttalande och en skarp offentlig attack mot Paul Levi (från januari 1922) finns i [Kommunistiska internationalens fem första år](#)⁴. Lenins tal till tredje kongressen finns i *Speeches at Congresses of the Communist International*, Progress⁵, 1972, medan hans senare *Brev till de tyska kommunisterna* (aug 1921) finns i Lenins *Valda verk i tio band* bd. 10.⁶

På marxistarkivet finns även ett kapitel ur E H Carrs *Ryska revolutionens historia 1917-23* som handlar om situationen och utvecklingen i Tyskland och Komintern 1919-21 och som kompletterar Broués artikel, se [Ryssland och Tyskland](#).

* * *

Mars 1921

En atmosfär av inbördeskrig. Beväpnade nationalistiska band provocerar arbetare som lider av kris och arbetslöshet. I centrala Tyskland bryter hårda strejker ut; gruvarbetarna utkämpar blodiga strider med polisen. Den 16 mars kungör Otto Hörsing, den socialdemokratiska säkerhetschefen, att polisen kommer att ockupera Mansfelds gruvdistrikt. Syfte: att återupprätta lugn och avvärja arbetarna.

⁴ [Tal om kamrat Radeks rapport om "Kominterns taktik" vid den tredje kongressen](#) resp. "Paul Levi och några vänsterister"

⁵ På svenska i Lenin, [Kommunistiska Internationalens tredje kongress](#)

⁶ [Brev till de tyska kommunisterna](#)

Polisen bemöttes med eldgivning. *Rote Fahne*, organ för tyska kommunistpartiet, manade den 18:e till motstånd: ”Varje arbetare bör strunta i lagen och skaffa vapen där han kan finna dem.” Den 19:e ockuperade tusen poliser distriktet: strejken spreds till alla branscher i den påverkade regionen. Arbetarna barrikaderade sig i sina fabriker; den 23:e förekom strider över hela distriktet. Den 24:e utlyste KPD:s centralkommitté generalstrejk. Det hörsammades inte. Strider mellan arbetare bröt ut överallt: de strejkande, som var få, gav sig på ”svartfötterna” som var i fortsatt majoritet, socialdemokraterna och fackföreningarna stämplade indignerat kommunisternas försök till ”uppror”...

På vissa platser organiserade kommunistiska funktionärer falska attacker mot sig själva med syftet att provocera fram massornas upprördhet och få ut dem i strid. I de centrala delarna av landet omringades och besköts fabriker och gav upp den ena efter den andra: Leuna-fabriken, som var den sista, kapitulerade den 29:e.

Den 31:e återkallade kommunistpartiet strejkorden. Återigen illegalt, skulle det gå igenom en kris utan motstycke: flera av dess ledare, inklusive Paul Levi, dömdes ut dess äventyrspolitik och blev uteslutna. Kort därpå kom Kominterns tredje kongress med sin dom över ”Marsaktionen”, i vilken den såg ”ett steg framåt” samtidigt som den fördömde teorin om ”offensiv till varje pris” som dess förespråkare hade lagt fram. Det tyska partiet förlorade hundratusen medlemmar, inklusive en hel del fackliga kader, som hade vägrat följa partiet, fördömt dess aktioner eller överväldigats av de i borgerlig och socialdemokratisk press publicerade dokument där ledarna anklagades för brott.

Det dröjde litet innan man förstod att Marsaktionen satte punkt för den revolutionära efterkrigsperioden, att det var den sista av de väpnade aktionerna från proletariats sida som hade inletts med striderna i Berlin i januari 1919. Vilket bidrag dessa händelser gav till de tyska kommunisternas misslyckande med att bygga ett revolutionärt massparti, ett kommunistiskt parti av bolsjevistiskt slag, återstår att utvärdera.

Partibygget

Bolsjevikerna tänkte sig att deras revolution endast kunde vara en förlöpare: de problem som fanns i Ryssland kunde endast lösas i världsskala och under tiden utgjordes det avgörande slagfältet av Tyskland, där borgarklassens överlevnad, efter november 1918, hängde på alliansen mellan officerskåren och den socialdemokratiska och fackliga apparaten gentemot arbetarråden. Mördarna som engagerats av socialdemokraten Noske vann den första ronden: genom att mörda de revolutionära ledarna Liebknecht och Rosa Luxemburg, den tyska kommunismens mest framträdande grundare, högg de huvudet av ett ungt parti i vardande.

Dessutom fanns en djup spricka inom förtruppen. Åratal av opportunism hade gött en våldsam anticentralistisk reaktion inom den tyska arbetarklassen; krigsåren pressade de yngre generationerna i riktning mot otålighet och äventyr. Mot ledarskapet kring Paul Levi växte en stark vänsteristisk minoritet fram, som uppmanade till bojkott av val, förkastade arbete inom fackföreningarna och ur den ryska erfarenheten endast ville dra lärdomar från själva upproret, vilket var möjligt när som helst eftersom arbetarna var beväpnade och borgarna provocerade dem. Lenin, som polemiserade mot dem i *Vänsterismen...*, ville ändå ha kvar dem i partiet, men Levi vidtog åtgärder för att kasta ut vänsteristerna.

Trots svårigheterna verkade de nya perspektiven ge stöd åt hans synsätt. De oavhängiga socialdemokraterna (USPD), sprungna ur splittringen av SPD under kriget, hade rekryterat hundratusentals spontant revolutionära arbetare som Levi hoppades vinna över till kommunismen i klump. Deras ledare hade deltagit i att krossa råden 1918, men umbärandena för arbetarklassen i efterkrigstidens Tyskland, den prestige som den ryska revolutionen åtnjöt och Internationalens orubbliga agerande radikaliserade dem och vann dem gradvis för

kommunismen. Vid deras tredje kongress i Halle i september 1920 beslöt majoriteten av de Oavhängiga att ansöka om anslutning till Komintern och att acceptera dess 21 villkor. I december hade det Förenade kommunistpartiet sett dagens ljus: det hade mer än en halv miljon medlemmar, en fast organiserad förtrupp med starka fraktioner i stora fackföreningar, kontrollen över lokala fackföreningar i åtskilliga industristäder, fyrtio dagstidningar och åtskilliga specialiserade tidskrifter, en underjordisk militär organisation och ansevärd finansiella tillgångar. Det var det verktyg som hittills hade saknats för att en framgångsrik proletär revolution skulle kunna genomföras i Tyskland, ansåg alla kommunister.

Erövrande av proletariatets majoritet

Kominterns andra kongress 1920 hade föresatt sig uppgiften att bygga sådana partier, med perspektivet om ett snabbt maktövertagande i åtskilliga länder. Som en summering av detta arbete förklarade Zinovjev, Internationals ordförande: ”Jag är djupt övertygad om att Kominterns andra kongress utgör förspelen till ytterligare en kongress, Sovjetrepublikernas världskongress.” Och Trotskij förklarade varför kommunisterna ville se en splittring inom arbetarrörelsen: ”Det råder inget tvivel om att proletariatet skulle ha suttit vid makten i alla länder om det inte mellan kommunistpartierna och massorna, mellan de revolutionära massorna och det revolutionära avantgardet, funnits en mäktig och komplex apparat, den Andra Internationalen och fackföreningarna, som under epoken för borgarklassens upplösning och död satte sin apparat i dess tjänst. Från och med denna kongress måste splittringen inom världens arbetarklass accelereras tiofalt.”

Zinovjev förklarade i Halle vad som var syftet med splittringen: ”Vi arbetar för splittring, inte för att vi bara vill ha 18 istället för 21 villkor, utan för att vi är oense beträffande frågan om världsrevolutionen, om demokrati och om proletariatets diktatur.” För kommunisterna var inte splittringen någon tillfälligt enkelt taktiskt förhållningssätt utan en omedelbar nödvändighet med syftet att definitivt eliminera från arbetarrörelsen de reformistiska ledare som agerade som ”agenter för borgarklassen”. Det var inledningen till en rekonstruktion av enigheten på basis av ett revolutionärt program, villkoret för seger i kampen om makten.

När väl splittringen var genomförd återstod ännu frågan om att från de reformistiska ledarna rycka bort de massor som följde dem. Lenin försökte, mer än någon annan, vinna stöd inom kommunistpartierna för förståelse för behovet av en enhetsfrontspolitik; senare sade Zinovjev om denna politik att den var ”uttryck för medvetenheten om att (1) vi ännu inte vunnit majoriteten av arbetarklassen; (2) socialdemokratien fortfarande är väldigt stark; (3) vi har defensiva positioner och motståndaren är på offensiven; (4) de avgörande slagen ännu inte står på dagordningen”.

Det var utifrån en sådan analys som ledningen för det tyska KP riktade ett ”öppet brev” till fackföreningarna och arbetarpartierna med förslag om en gemensam aktion med ett omedelbart program till försvar för levnadsstandarden. Brevet, som Lenin beskrev som en ”politisk mönsteråtgärd”, inleddes med erkännandet att mer än tio miljoner arbetare ännu stödde de socialdemokratiska ledarna och företrädarna för fackföreningarna och lydde deras order. ”Kommunistisk strategi”, skrev Radek, ”måste innebära att övertyga dessa stora arbetarmassor om att fackföreningsbyråkratin och det Socialdemokratiska partiet inte bara inte vill kämpa för proletariatets diktatur, utan inte heller vill kämpa för arbetarklassens mest grundläggande dagliga behov.”

Emellertid slog Andra kongressen fast som sitt första mål att bygga partier med förmåga att leda kampen för massornas maktövertagande: för Zinovjev, och delar av hans grupp i Internationals högkvarter, var tanken på att ”vinna massorna” skilt från marschen mot makten en opportunistisk föreställning. De såg det ”öppna brevet” som ett verktyg för demobilisering.

Destruktiv aktivism

Efter att ha varit en av författarna till det ”öppna brevet” anslöt sig sedan Karl Radek till Zinovjevs linje och skrev till Tyska KP att det var nödvändigt att överge den vänta-och-se-attityd man hade följt medan partiet fortfarande var en sekt och bli medveten om att det nu när det var ett massparti, hade blivit en verklig faktor i klasskampen. Det var nödvändigt, skrev han, ”att aktivera vår politik för att dra till sig nytt mass-stöd”. Rákosi, som var utsänd av Internationalen vid det italienska Socialistpartiets kongress i Livorno, anammade för sin del samma aktivistiska linje och gladdes åt den kanske oundvikliga men katastrofala splittringen, som lämnade den överväldigande majoriteten av de revolutionära arbetarna bakom Socialistpartiets centristiska ledare och reducerade Italienska kommunistpartiet, som knappt hunnit bildas, till sektstatus. Mot Levi, som vidhöll att de inte hade någon rätt att splittras när rörelsen var på tillbakagång, skröt han inför KPD:s centralkommitté om nödvändigheten och dygden av splittringar, genom att utveckla temat om ett ”alltför stort parti” som ”skulle stärkas genom rening”.

En annan medarbetare till Zinovjev, Rákosis landsman Béla Kun, bar i egenskap av Internationalens utsände ansvaret för att ha kastat ut det tyska KP i ”Marsaktionen”. Följde han, som det har antagits, Zinovjevs förslag, då den senare var skrämmd av ryska interna angelägenheter vid tiden för Kronstadtrevolten? Försökte han ”tvinga fram” en revolutionär kris i Tyskland för att förhindra att de ryska kommunisterna skulle tvingas göra den reträtt som den Nya Ekonomiska Politiken innebar? Med nuvarande dokumentationsläge går det inte att ge något säkert svar. Vad som är säkert är att Kun satte sin prestige som Kominterndelegat bakom teorin om offensiven, vilket skulle komma att användas för att rättfärdiga KPD:s position i mars och sluta i katastrof.

Det likaså obestridligt att Internationalens centraliserade struktur, den tvivelaktiga praxis, som Zinovjev introducerat, att Kominterns företrädare inte var ansvariga inför de partier som de övervakade, medförde ett organisationsproblem som Lenin skulle komma att peka på vid den fjärde kongressen, men i själva verket aldrig tog itu med.

Lenin om partiet och Marsaktionen

Å andra sidan är det idag känt att Lenin och Trotskij tvingades föra en hård politisk kamp inom ledningen för det ryska KP och Komintern mot anhängarna av offensiven, i vars ledning Zinovjev stod, innan de genomdrev sin syn vid tredje världskongressen. Uppgiften föll på Trotskij att visa att det internationella läget hade förändrats sedan 1919, att maktövertagandet inte längre stod på dagordningen, utan att kommunistpartierna var tvungna att byta fokus till att vinna massorna; ett villkor för kampen om makten under nästa fas av den revolutionära framryckningen.

På Lenin föll uppgiften att döma ut, ”vrída nacken av” offensivteorin, att framhålla de löjligt barnsliga argument som användes av dess förespråkare – ”Kun-arna”, som han kallade dem, liksom italienaren Terracinis skrytande, som använde sig av det bolsjevikiska exemplet för att ursäkta sitt eget partis litenhet.

Lenin förenade sig med Levi i ett förkastande av Marsaktionen. När han uttryckte gillande för någon som brutit partidisciplinen var han noga med att inte reta upp dem som, för disciplinens skull och i god tro, hade följt de absurda parollerna. Han förklarade sina innersta tankar för Clara Zetkin, som senare lyckligtvis återgivit dem.⁷ Lenin ansåg att Levis kritik var rättfärdig. Olyckligtvis gjorde han detta på ett ”ensidigt, överdrivet och till och med illvilligt sätt”, på ett sätt som ”saknade känsla av solidaritet med partiet”. I klartext ”tappade han huvudet” och

⁷ Se Clara Zetkin: [Minnen av Lenin](#). (1925)

dolde på så vis de verkliga problemen för partiet, som vände sig mot honom. För detta måste han fördömas av kongressen och så blev det. Men Lenin lade till: ”Vi får inte förlora Levi, både för vår egen och sakens skull. Vi har inte råd att förlora talangfulla män, vi måste göra allt som är möjligt för att behålla dem vi har.” Lenin förklarade sig beredd att, om Levi ”uppförde sig” (till exempel genom att arbeta för partiet under antaget namn), personligen begära hans återupptagande efter tre eller fyra månader. ”Det viktiga”, sade han, ”är att lämna en utväg öppen för oss.”

Lenin talade med Clara Zetkin om två arbetare, Melzahn och Neumann, som var anhängare till Levi och delegater vid världskongressen, och som också förebråts av motståndare för sina fackliga poster, medan de svarade genom att angripa ”hårklyverier från intellektuella”. Lenin sade: ”De är underbara ... jag vet inte om de kommer att ingå i stöttrupperna, men det finns en sak som jag är säker på: Det är folk som dessa som utgör de långa leden av stabilt manskap från det revolutionära proletariatet. Det är på deras obevekliga styrka som allting beror i fabriker och fackföreningarna: Det är dessa element som måste samlas och ledas till handling, det är genom dem vi håller kontakt med massorna.” Han lade till, med syftning på de oavhängiga ledare som anslutit sig till kommunismen 1920: ”Även med dem är det nödvändigt att ha tålmod, och man får inte tro att 'kommunismens renhet' är i fara om det då och då händer att de ännu inte lyckas finna ett klart, precist uttryck för kommunistiskt tänkande.” I dessa informella ord av Lenin till den tyska militanten kan man utläsa ledarens ständiga omsorg om sitt parti. Lenin insåg att ett ledarskap inte kan byggas upp på några få dagar genom byråkratiska beslut, utan utvecklas och formas under år av tålmodskrävande ansträngningar. Det var grundläggande att inte ”stänga dörrarna” genom rent negativa attityder mot felande kamrater utan hjälpa dem, utveckla en djup solidaritetskänsla med partiet och förmå dem att orientera sig. Arbetaravangardets parti måste föra samman olika generationer, kamrater med olika erfarenhet: de unga, de otåliga, ”vänsteristerna” tillsammans med de äldre, mer stabila och kloka, ofta ”opportunistiska” medlemmarna. De intellektuella måste placeras i fällan tillsammans med de praktiska fackföreningsmännen. Partiets kontaktytor måste utvecklas och dess förståelse, medvetenhet och handlingsredskap utvecklas genom de kvaliteter som inlemmas i det via människor med mycket olika, ändå näraliggande, bakgrunder: syndikalister, socialister, anarkister – som sökte ett gemensamt mål längs skilda vägar, liksom själva proletariatet. Alla dessa personer måste förenas i en gemensam kamp genom en kontinuerlig ansträngning att bygga partiet, höja dess medvetandenivå och genom att kämpa för att höja massornas medvetandenivå. ”Studera, studera, studera! Agitera, agitera, agitera! Förbered er, förbered er maximalt för att använda nästa revolutionära våg med all vår medvetna energi.”

Detta är de verkliga lärdomarna från Marsaktionen. Alltså, som Lenin betonade i ett brev till tyska militanter den 14 augusti 1921, måste revolutionärer lära sig att ”riktigt bestämma det ögonblick, då proletariatets *massor inte kan avstå ifrån* att resa sig tillsammans med oss”. Tio år senare fanns inget revolutionärt parti i Tyskland mot de nazistiska horderna, utan ett stalinistiskt parti och ett socialdemokratiskt parti som gemensamt delade ansvaret för katastrofen 1933. Ansvaret för dem som var oförmögna att bygga det nödvändiga partiet i Tyskland är inte mindre tungt. Hädanefter är det emellertid inte längre möjligt att underskatta svårigheterna med detta företag, och tro att man kan vinna bara genom att ”proklamera” idéer, och inte genomföra det hårda arbetet med att bygga upp det historiska verktyget för deras seger.

Översättning: Göran Dahlman